

Pastabos pačiam sau

Birželis, okupacijos pradžia

Lietuvai yra lemtingi kai kurie mėnesiai. Kovo 11-ąją vos kelios savaitės skiria nuo Vasario 16-osios. Abu Nepriklausomybės Aktai, ir tas, kurio pagrindu sukurta, ir tas, kuris atkūrė Lietuvos valstybę, buvo pasirašyti pavasariop arba pavasarį. Pavasaris mums yra tikras Atgimimo pranašas. O vasara? Birželio pradžioje atsirado Lietuvos sąjūdis – atėjo tautos atgimimas. Bet šio mėnesio vidurys, paskui pabaiga? 1940-ieji, birželio15-oji. Sovietų kariuomenė įžengia į Lietuvos teritoriją – okupacijos pradžia. 1941 m. birželio 14–18 d. – pirmosios deportacijos, arba šviesiausių, intelektualiausių žmonių ištrėmimas į tikrą pražūtį. Okupantų geluonis smogė taikliai, nes vienu ypu buvo sunaikinta beveik 20 tūkstančių Lietuvos gyventojų. Retas sugebėjo sugrįžti iš 1941 metų tremties. To sugrįžimo vilčiai atminti birželio 14-oji pavadinta Gedulo ir vilties diena.

Turėjo praeiti kone 20 metų, kad vis drąsiau imtume daiktus vadinti tikraisiais vardais. Vos neprigijo žodis *priklausomybė*, vartotas kai kurių inteligentų leksikoje, kai jie kalbėdavo arba rašydavo apie sovietų okupaciją. Terminas *priklausomybė*, kaip liguista būseną, gali būti taikomas alkoholiui, narkotikams, daiktams, bet ne agresoriui, kuris visais įmanomais būdais stengėsi sunaikinti savo auką. Pamažu nyksta pseudoterminai ir išitvirtina tikrosios žodžių reikšmės, o Lietuvos žiniasklaida – spauda ir televizija – vis atviriau išdrįsta pasakoti istorinę tiesą. Ši tiesa labiau būtina vaikams nei vidurinijai kartai, nes vaikams istorija yra viskas, kas lieka anapus jų gimimo.

Šiomet, ši šeštadienį, Lietuvos televizija sovietų genocido aukoms ir rezistencijos dalyviams atminti ir pagerbti parengė net specialią programą. Vilties žiedais joje pražydo ir jaunų kinematografininkų dokumentiniai filmai. Giedrės Beinoriūtės 2007 m. sukurtas filmas „Gyveno senelis ir bobutė“ specialistų buvo pripažintas geriausiu lietuvišku dokumentiniu filmu. Tai jau rodo smarkų posūkį postsovietinėje žmonių mąstysenoje.

Tai yra ir šiokia tokia prošvaistė mūsų naujausių laikų istorijos vertinime, plyšys amžino sąmonės sąstingio luituose. Jeigu jauni menininkai imasi temų, kurios sovietmečiu būtų juos nuvedusios į pražūtį, kurios per keliolika nepriklausomybės metų vangiai ir varganai skynėsi kelią per sovietinio mąstymo stereotipus, iš tiesų pradeda gyti mūsų dvasia, imam išsivaduoti. Ne iš *priklausomybės*, o iš *okupacijos*.

Marius Simaniškis

Kitame numeryje:

- Jonas Ohmanas. *Apie prisitaikymą ir rezistenciją.*
- Jolanta Budriūnienė. *Knyga apie Albertą Zalatorių.*
- Mažoji anketa: *Eglė Juodvalkė, Dainius Radzevičius.*
- Virginija Paplauskienė. *Liūnė Sutema: tegu kalba mano poezija.*

Redaguoja **Aldona Žemaitytė** aldaze@gmail.com
Maketuoja **Jonas Kuprys**

Virginijus Kašinskas. Kosminis kiaušinis – žalias.

Vibruojančiose, drąsaus kolorito ir stipraus simbolizmo persmeltose Virginijaus Kašinsko drobėse perteikiamos savų mitologinių vaizdinių interpretacijos.

Kur buvusios, kur nebuvusios, akys vis grįžta prie mįslingo, švytinčio mitologinio gyvybės kiaušinio, kurį metęs Dievas kadaise atskyrė dangų ir žemę. Pasakojama, jog mestasis kiaušinis suskilęs į tris dalis, iš kurių gimusi visata: iš trynio atsiradusi žemė ir saulė, iš baltymo – vanduo ir mėnulis, iš šlakuoto kiaučio – dangus, žvaigždės ir akmenys, iš įdubos – pragaras, o iš gemalo – debesys su gyvatės pavidalo laumės juosta.

Net jei ir nežinotume paveikslo gimimo istorijos, ją, regis, išskaitytume drobėje patys, nes mus pasitinkantis gyvybės gimties įvaizdis primena ir atkartoja kiaušinyje slypinčios gyvasties pažadą bei pamažu atskleidžiamus dvasingumo kodus, aptinkamus lietuvių tautosakoje ir tautodailėje, iš kurių ir gimsta Virginijaus Kašinsko istorijos.

R. A.

Tikiu, kad dažnas susimąstome apie savo vietą ir prasmę šiame pasaulyje, apie kraštą, kuriame mums buvo lemta gimti, šio pasaulio sandarą, Dievą ir dieviškąją sferą.

Manau, kad kiekvienam būtina stengtis suvokti savo tautą, kurioje gimėme, jos kultūrą, perimti senolių ir tėvų dvasinę patirtį, etnines tradicijas ir papročius, visa tai puoselėti ir perduoti ateinančioms kartoms.

Nors visa tai mes išgyvename tiesiogiai, tačiau sąmoningas gilinimasis atveria nuostabius lietuvių tautos sukauptus dvasinius kodus, išsaugotus mituose, legendose, pasakose, dainose, šokyje, muzikoje ar dailėje. Daugel metų rinkau informaciją, tyrinėjau ir gilinausi į senąsias mūsų tautos dvasines gelmes. Taip gimė didelis paveikslų ciklas, sukurtas lietuvių mitologijos tema. Mano įsitikinimu, mitologiniuose simboliuose užkoduoti fundamentalūs mūsų būties ir gyvenimo šiame pasaulyje principai – dvasinės tautos struktūros, kurios glūdi giliai kiekvieno iš mūsų sąmonėje.

Virginijus Kašinskas

Lietuvos nacionalinės UNESCO komisijos parodų salėje veikia Virginijaus Kašinsko tapybos paroda *Lietuvių mitologija*.

Šio šeštadienio *Kultūros* turinys

- 1 psl. Marius Simaniškis. Birželis, okupacijos pradžia.
- 2 psl. Aldona Žemaitytė-Petrauskienė. Laiškai iš gestapo kalėjimo
- 3 psl. Pranas Visvydas. Tarp abstraktų.
- 4 psl. Silvija Vėlavičienė. Lozoraičių biblioteka – unikalus spaudos lobis.
- 5 psl. Antanas Dundzila. Apie kun. Saulaičio naujausią knygą.
- 7 psl. Aldona Žemaitytė. Dr. Petras Kisieliūs: idealo tarnyboje ir sargyboje.
- 8 psl. Virginija Paplauskienė. Aloyzo Barono kūryba ekspozicijos veidrodyje.

Laiškai iš gestapo kalėjimo

Adolfui Damušiui –100

Birželio 16 d. Lietuvos ir išeivijos žmonės, pažinoję Adolfą Damušį – iškilų visuomenės veikėją, moralinį autoritetą, dariusį įtaką ne vienos kartos dvasinio pasaulio formavimuisi, mini jo šimtmetį. Ta proga birželio 15 d. (sekmadienį) Kaune, Vytauto Didžiojo bažnyčioje, laikomos šv. Mišios, lankomas kapas Petrašiūnų kapinėse...

Adolfas Damušis, gimęs 1908 m., mirė Vilniuje prieš penkerius metus (2008), bet jo idėjų ir darbų šviesa sklinda iki šių dienų. Chemijos profesorius, prieškario Lietuvoje tyrinėjęs galimybes gaminti lietuvišką cementą, o Amerikoje dirbęs ir rašęs mokslinius straipsnius polimerų chemijos srityje. Tai viena A. Damušio gyvenimo pusė. Antroji – visuomeninė veikla. Jis – vienas 1941 m. Tautos sukilimo vadų, Laikinosios vyriausybės narys, aktyvus antisovietinės ir antinacinės rezistencijos dalyvis, VLIK'o steigėjas ir pirmasis vicepirmininkas, Ateitininkų federacijos vadovas, *Dainavos* jaunimo vasaros stovyklos iniciatorius ir steigėjas, kartu su žmona Jadvyga *Dainavą* administravęs keletą dešimtmečių, lietuvių tautos genocido XX a. viduryje tyrinėtojas, anglų kalba išleidęs knygą „Lietuvių pasipriešinimas sovietų ir nacių agresijai“, Lietuvių fronto bičiulių tarybos pirmininkas etc. Dar yra ir trečioji jo gyvenimo pusė – šeima, kuriai A. Damušis skyrė dėmesį, rūpestį, šilumą ir meilę. Kas pažino Jadvygą ir Adolfą Damušius, turėjo laimės matyti idealią sutuoktinių porą, nuostabų vienas kito papildymą. Nuo sutuoktinių per 1937 m. Kalėdas Kybartuose, p. Jadvygos tėvų namuose, iki 2003 m. vasario pabaigos jie buvo kartu, išskyrus laikotarpį, kai A. Damušis 1944 m. birželio 16 d. (per savo gimtadienį) pateko į nacių kalėjimą. ...

Jie išaugino keturis vaikus – Indrę (kuri mirė jauna), Gintę, Vytenį ir Saulių. Sūnūs gyvena Amerikoje, jie žinomi ir gerbiami specialistai, Gintė nuo jaunystės pasekė tėvo pėdomis: atsidėjo visuomeninei veiklai. Į diplomatinį darbą atėjo per lietuvių tautos pasipriešinimo sovietų okupacijai viešinimą. Šiuo metu ji yra Lietuvos ambasadorė Kanadoje.

Grįžtu prie Jadvygos ir Adolfo Damušų gyvenimo laikotarpio, kai jie buvo atskirti. Mirtininkas iš gestapo kalėjimo rašo laiškus mylimai žmonai, su dviem kūdikiais 1944 m. pabėgusiai į Vokietiją nuo artėjančių sovietų tankų. Jadvyga Damušienė laiškus publikuoti leido labai nenoriai, manydama, kad tai pernelyg intymu. Pavyko įtikinti, kad tai ne tik suteikia A. Damušui ypatingą – pagarbos gyvenimo draugei, jautrumo, švelnumo – spalvą, bet ir parodo šiuolaikinei jaunomenei, beprandančiai paskutinius padorumo likučius, kokie turėtų būti jaunuolių ir jaunų sutuoktinių santykiai.

Iki pat mirties A. Damušis (mirė beveik 95 metų) išliko judrus, imlus viskam, kas vyko aplinkui, įdėmus ir įžvalgus, samprotaudamas apie Lietuvos praeitį, dabartį ir ateitį. Jadvyga Damušienė, kuriai eina jau 94-tieji, vis dar tebėra energinga, nepasiduodanti ligoms, teberašanti į spaudą, tebekurianti literatūriškus sveikinimus jubiliejų proga, keliaujanti per vandenyną lankyti sūnų ir anūkų.

Šiek tiek priešistorės

Pirmoji jų pažintis prasidėjo 1932 m., kai Jadvyga mokėsi Kybartų „Žiburio“ gimnazijoje, Adolfas buvo Studentų ateitininkų sąjungos pirmininkas. Ateitininkai moksleiviai vasarą plaukė Nemunu iki Kuršių nerijos, o Jadvygos tėvai tuo metu savo dukrai liepė nuosavus daržus išravėti ir

Jadvyga ir Adolfas Damušiai. 2001 m. Vilnius.

žiemai šaliką nusimegzti. Jadzės draugė Lionė išvažiavo į ekskursiją ir parašė jai laišką, kuris prasidėjo ne draugės žodžiais, o „*Miela Dūšyte, kaip gaila, kad tavęs čia nėra. [...] Na, gal susitiksime kitą kartą. Domasco*“. Toliau jau draugė laiške paaiškina, kad tas *Domasco* yra pats Studentų sąjungos pirmininkas, kuris taip guodžia tėvų nukriusią moksleivę ateitininkę. Antrą kartą ji pamatė Damušį 1933 m. per *Pavasarininkų* kongresą Marijampolėje. Nedrįso pasisakyti, kad ji yra ta *Dūšytė*, kuriai SAS pirmininkas laišką rašė...

1934 m. Jadvyga jau abiturientė. Į Kybartus jos draugės Lionės brolis Levas Prapuolenis iš Kauno atsiveža visą būrį studentų ateitininkų, tarp jų ir Adolfą. Jiedu buvo supažindinti ir šoko „abiturientų baliuje“ – nuo pirmo šokio iki paskutinio. Jadvyga Pšibilskytė buvo tikra šokių meistrė. Išsikalbėjo apie jos studijas (ji norėjo studijuoti mediciną), Adolfas žadėjo padėti pasiruošti lotynų kalbą. Bet į Medicinos fakultetą jos nepriėmė, o pasiūlė Matematikos-gamtos fakultetą. Gamtos paskaitos vykdavo Cheminės technologijos fakulteto rūmuose. Taip ji ėmė dažnai matytis su Adolfu Damušiu (tuomet – Damaševičium). Po trijų mėnesių palydėjimų Adolfas pakvietė ją į kiną. Po filmo analizavo jo turinį ir prasmę. Ir taip visada: pašnekesiai būdavo apie ateitininkų ideologiją, saviauklą, gyvenimo prasmę ir idealą. Tai atitiko jos mąstyseną. Supažindino su savo draugais, visi jie svarstydavo, ką naudingo padarys Lietuvos labui.

1935 m. rudenį Jadvyga išvyko į ką tik įkurtą Pedagoginį institutą Klaipėdoje, nes tai buvo jos tėvo valia. Lietuvai reikia tikrų lietuviškos mokyklos mokytojų, o ne rusiškų „grenadierių“. Adolfas sutiko ją Kauno stotyje ir palydėjo jau važiuojančią į Klaipėdą, pabučiavo į viršugalvį. Susirašinėjo dažnai. Pasimatė 1936 m. pavasarį, kai Jadvyga grįžo į namus atostogų. Stotyje Adolfas jai įteikė rožę ir pabučiavo ranką. 1937 m. pavasarį aplankė ją Klaipėdoje, pravažiuodamas stažuotei į Suomiją. Ėjo pajūriu basi, tylėdami, kol jos draugas sustojo, atgręžė ją į save ir paėmęs už pečių paklausė: „Pasakyk, Jadzike, kur tokia graži draugystė dviejų skirtingų lyčių žmonės turi vesti?“ Ji atsakė, kad, jos nuomone, prie altoriaus. Pačiupo į glėbį ir išbučiavo. Po to vėl bendravo laiškais.

Tą pačią vasarą važiuodamas gilinti studijas Berlyne, sustojo Kybartuose, susipažino su jos broliu ir tėvais. Belydint jį į stotį, išsiėmė vestuvinį žiedą, užmovė ant piršto. Prašė brolio prižiūrėti, kad to žiedo ji niekada nenusimautų. 1937 m. Kalėdos artėjo Jadvygai jau dirbant mokyklos vedėja Rasų kaime, netoli garsiųjų Ožkabalių. At-

važiavęs jos parsivežti į Kybartus šventėms, tėvas pranešė, kad Adolfas, tik vakarykščiai atvažiavęs, nuėjo pas Kybartų bažnyčios kleboną, užsisakė vestuves antrai Kalėdų dienai ir išvažiavo į Panevėžį pas savo tėvus. Vestuvių dieną atvažiavo su dviem draugais. Jie su Jadvygos ir Adolfo broliais buvo santuokos liudininkai. Į bažnyčią klampos per gilų sniegą, kėsdami stiprų šaltį. Kitą dieną abu išvažiavo į Berlyną, ji su apytuščiu lagaminu. „Ten nusipirksi, ko reikės“, – sakė Adolfas.

Pirmasis laiškas (dar laisvėje)

1943 m., Berlynas

Brangiausias mano Sutvėrimėli,

Už poros valandų jau išvažiuoju iš Berlyno į namus ir jau rytoj galėsiu tave širdingai apkabinti ir priglausti. Kadangi grįžęs nemoku žodžiu savo jausmų išlieti, todėl rašau laišką, kuris, tiesa, pasieks vėliau kaip aš pats.

Pirmiausia noriu pasakyti, kad apleidau esu tave „išsiklopinęs“ iki ausų. Man Tu patinki kaip žmogus, nes, šalia masės pilkų ir niekingų žmonių, Tavyje daug to, kas žmogų kelia, o ne žemina. Patinki kaip prietelius, kuris, manęs, man atrodo, nepaliktų nei nepasisekimuose, nei nelaimėje. Ir myliu Tave kaip moterį, savo žmoną, su tavo išdykusiais šokiais ir numeriais ir su Tavo švelnumu, nes Tavo aplinkoje, ištrūkęs iš gyvenimo sūkurių, jaučiuosi kaip ramybės uoste.

Tūkstančius bučių tau ir mūsų abiem smagiems vyrukams. Džiaugiuosi, kad neužilgo Tave, mano brangus ir mylimas Sutvėrimėli, galėsiu karštai išbučiuoti.

Tavo Adolfas

Antrasis laiškas

1944.12.12

Landsberg an der Warte

Brangioji Jadvute,

Rašau, kadangi žadėjai pasirodyti. Pasiilgau labai Tavęs ir vaikučių. Esu pilnas dėkingumo Tau, Juozui (*A. Damušio brolis – A.Ž.*) ir draugams, kurie neatsisako dabar padėti. Be šios paramos dalis draugų labai nusilpo, kai kurie ištino. Man, Baliui (*Balys Gaidžiūnas – rašytojas, žurnalistas – A.Ž.*) tokių reiškinų nesirodo. Jaučiamės tvirti. Dabar kelintą dieną mus nuosekliai aprūpina duona ir lašinukais, po 60–80 gr. į parą. Svarbiausia mums duona, po to lašinukai. Geriau už sviestą ir taukus, kadangi matyti, kiek duoda. Nuo perėjimo į Zinkę susilaikau, nes ten per daug metalo dulkių ir pasitaiko per dažni susirgimai plaučių, akių. Be to, gali nutrūkti ryšys, nors tas dabar nebūtų baisu, galėčiau su kalinio maistu kelis mėnesius laukti. Zinkės ryšininkai gali kartais kreiptis į Juozą draugijos adresu. Tegu tada sukombinuoja duonos dr. J. Vėbrai, J. Kat. (*Juozas Katilius-Vytautas Vaitiekūnas – A.Ž.*) ir kitiems. Turėtų paremti d-ja. Parašiau tau į d-ją laišką,

Nukelta į 8 psl.

Parodos lankytojai prie Saulės Piktys darbų.

Nuotraukų autorius Balys Piktys.

Tarp abstraktų

PRANAS VISVYDAS

„Verve” galerija yra judriame Los Angeles rajone, La Brea Ave. 156 N., šalia DNJ galerijos, kur gegužės mėn. buvo eksponuojami gaisre sunaikinti ir vėliau įstabiū būdu atkurti žymaus dailininko Joe Gooden paveikslai. Įvykį plačiai aprašė „Los Angeles Times”. Miniū tai, nes atspausdintų kūrinių nuotraukų spontaniškumas iš dalies artimas jaukiai erdvioje „Verve” galerijoje rodomų Saulės Piktys paveikslų polėkiui. Panaši estetinė nuovoka. Jos skoningas diptikas rodomas lange.

Saulės paroda buvo atidaryta gegužės 17 d. ir veiks iki birželio 21 d. Tema „Ost nach West” (iš rytų į vakarus) susišaukia su jos vienos parodos, vykusios praėjusiais metais Kaune, pavadinimu „Vandenynas iš kitos pusės”. Irgi abstraktai, su Los Angeles mieste išleistu prabangiu katalogu, kritiko Doug Myers trumpu esė. Dabar čia prie Saulės, dominuojančios darbų skaičiumi, jungiasi šveicaras John Goetz (du įdomūs reljefiški kolia-

žai), Cedar Miller (keli tapiniai) ir amerikietis lietuvis David Carmichael su keliomis glotniomis darnių formų skulptūromis.

Tapytoja Saulė Piktys savo kūrybine energija gerokai prašoka bet kurį lietuvių dailininką South California. Tai matyti iš jos pastaruoju metu dažnų parodų amerikiečių galerijose Santa Monica. Tai iškabina anksčiau tapytus abstraktus, tai papildo naujais. Galima būtų jos kūrybinį našumą suvesti į Einšteino formulę $E=mc^2$. Šis m kvadratu būtų jos sukurtų paveikslų ir temų gausa, o c – Saulės reiklus narcisizmas, tiksliau, – sugebėjimas dažnai afišuoti savo meną, šiuo metu sklandantį abstrakcijose, teigiantį vaizduotės spontaniškumą, transcendentinės kūrybos sampratas. Saulė tarytum bando atsakyti į Bernardo Brazdžionio pomirtinio rinkinio antraštės klausimą „Kas šviečia virš galaktikų visų”.

Švytėjimo – kartais ryškaus, su tvirtai apibrėžtais pavidalais paveiksluose nestinga. O kartais mistiškai blausių, draiskanomis ištįstančių kompozicijų su rutuliais, primenančiais skriejančias planetas ar festivalio balionus. Kitaip įsivaizduojant, gal tai yra pro mikroskopą stebimos ma-

terijos mikrokosmas. Kaip beap-tarsim reginius, abstrakčios tapybos išpūdį nulemia spalvų ir pavidalų išdėstymo dermė. Tai žino pati dailininkė. Vienur pavyksta, kitur nelabai.

Kelios drobės yra didelio formato, būtent 72x80 ar 60x96, kas ir dera abstrakčiam menui. Įsiminiau kai kuriuos iš piršto išlaužtus pavadinimus, labiau tinkančius meilės romanams, negu abstraktams. Būtent „Viltys ir lūkesčiai”, „Mūsų sparnų parašas”. Kartais bet kokie žodžiai žiūrovus artėliau suriša su kūriniu, verčia mąstyti apie tai, kas sakoma. Tokiu būdu literatūra kišasi į tapybos žanrą.

Išsiskiria didokas kaštoninio kolorito paveikslas, glaustai taškais tapytas, tarsi mozaika ar kilimas. Technika jis giminingas keturkampiu (40x40) „Epiphany” – žėrinčių žaizdro spalvų sugrūstas verpetas, kurio vidury tvinksi švieša. Be abejo, „Apsireiškimas”. Išpūdį dailininkė įkūnijo gan sumaniai, už drobės nuleidusi beveik nepastebimą lemputę.

Tai išvydęs, nors ir esu tvirtai nusiteikęs agnostikas, mintyse persižegnojau. Vis dėlto Šiluvos Švč. Mergelė turi kažką, kad šitaip įkvepia dailininkus. Kai prieš aštuonias išėjau iš parodos prie savo „Toyota”, pastatytos 1-os gatvės pirmame kvartale, pamačiau, kad šiame pakraštyje nebuvo kitų automobilių, tik mano. Tolėliau ant stulpo viena lentelė skelbė – leidžiama statyti tik iki 6 val. vakaro. Taigi man bauda! Taip, patvirtino prie manęs priėjęs draugiškas vyras. Tačiau „tiketo” nebuvo. Mes abu stebėjomės, kaip miestas prašovė progą iš manęs nulupti tuos 45 „baksus”. Ir sakykite, kad nėra mažų stebuklų.

Važiuodamas namo galvojau, kad narcisizmas menininkui yra teigiama savybė. Viešinti save šiuolaikinėje visuomenėje yra sveika. Žinoma, jei turi ką parodyti, ir jauti, kad tavo kūryba yra pakankamai vertinga – galinti praturtinti kitus, papuošti žmonių kambarius ar įstaigas. Šen ir ten susidūrę su tavo kūrinių, žiūrovai apsipras su jų estetika bei stilistinėmis įmantrybėmis. Tai svarbu komerciniame gyvenime, kur naujovė iš karto atstumia, o ilgainiai neatplėšiamai traukia. Taip atsitiko su New York po karo pradėta abstrakčia ekspresionistine tapyba, kurios nuoširdi pasekėja ir yra Saulė, žinoma, apsigaubusi dvasingumo skraistėmis. Tikėjimo angelais. Tai nekenkia, kol metafizika neužgožia paveikslų įtaigumo, kol jie netampa nuobodūs. □

Dailininkė Saulė Piktys su „Verve” galerijos direktoriumi Alexander Norouzi.

Saulės Piktys darbas *Epiphany*, skirtas Šiluvos Marijos 400 metų jubiliejui.

Lozoraičių biblioteka – unikalus spaudos lobis

SILVIJA VĖLAVIČIENĖ

Gegužės 27 d. Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje atidaryta unikali diplomatų Lozoraičių bibliotekos spaudinių paroda, kurią sudaro reti leidiniai (knygos, laikraščiai ir žurnalai, plakatai bei kiti spaudiniai), visą gyvenimą lydėję dvi Lozoraičių kartas ir Kazio Lozoraičio valia prieš metus parvežti į Lietuvą iš Romos. Parodą parengė Lituanikos skyriaus vedėja Silvija Vėlavičienė ir vyriausioji bibliografė Jolanta Budriūnienė. Parodos atidaryme dalyvavo iš Romos į Vilnių atvykusios šviesios atminties ambasadoriaus Kazio Lozoraičio žmona ir duktė.

Šiame Vilniaus inteligentiją labai sudominusiame renginyje apie Lozoraičių šeimą kalbėjo Prezidentas Valdas Adamkus, kardinolas Audrys Juozas Bačkis, iš Paryžiaus atvykęs artimas Lozoraičių šeimos draugas Petras Klimas, diplomato, 1918 m. Nepriklausomybės Akto signataro Petro Klimo sūnus, taip pat diplomatas Rimantas Morkvėnas ir ambasadoriaus Kazio Lozoraičio duktė Daina Lozoraitis.

S. Vėlavičienė *Kultūros* priedui maloniai sutiko papasakoti apie Lozoraičių parodą.

2007 metų pavasarį į Lietuvą iš Romos pargabentas ypač vertingas spaudos rinkinys. Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos fondus papildė daugiau nei 17 tūkstančių vienetų Lozoraičių šeimos asmeninė biblioteka. Ją sukaupė ir išsaugojo ilgus metus Lietuvos diplomatinei tarnybai atidavusios šeimos nariai. Net trys Lozoraičiai – tėvas ir abu sūnūs – buvo Lietuvos diplomatai.

Rinkinio perdavimu Lietuvos nacionalinei Martyno Mažvydo bibliotekai rūpinosi šviesios atminties ambasadorius Kazys Lozoraitis, kuris po pasitraukimo iš diplomatinės tarnybos Lietuvos Respublikos ambasadoje prie Šventojo Sosto, nuo 2004 metų visas jėgas skyrė gausių šeimos sukaupė archyvinių dokumentų ir spaudos rinkinių tvarkymui, kad juos parengtų perduoti Lietuvai. Ši paroda yra mūsų ypatingos pagarbos ir padėkos ženklas 2007 metų vasarą mirusiam ambasadoriui K. Lozoraičiui, su kuriuo buvo sutarta, kad Mažvydo biblioteka surengs jo rūpesčiu Lietuvai dovanotos šeimos bibliotekos pristatymą visuomenei.

Vyresnysis Stasys Lozoraitis (1898–1983) diplomatinę tarnybą pradėjo dar 1923 m. Jis dirbo Lietuvos pasiuntinybėse Berlyne, Vatikane, buvo Lietuvos užsienio reikalų ministras (1934–1938), nuo 1939 m. paskirtas nepaprastuoju pasiuntiniu

Parodos pristatymo akimirks. Pirmoje eilėje iš dešinės – Nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos direktorius Vytautas Gudaitis, Prezidentas Valdas Adamkus, p. Alma Adamkienė, ambasadoriaus Kazio Lozoraičio žmona Giovanna Pignatelli-Lozoraitis ir duktė Daina Lozoraitis.

ir įgaliojotuoju ministru Romoje. Prieš pat okupaciją jam pavesta eiti egzilinės Lietuvos diplomatinės tarnybos šefo pareigas. Aktyvia veikla gynęs okupuotos Lietuvos reikalus, Stasys Lozoraitis ėjo šias pareigas iki pat mirties.

Jaunesnysis Stasys Lozoraitis (1924–1994) diplomatinę tarnybą pradėjo 1943 m. Lietuvos pasiuntinybėje prie Šventojo Sosto. 1983 m. jis buvo paskirtas Lietuvos pasiuntinybės Vašingtone patarėju, o nuo 1987 m. iki Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo buvo jos vadovas. 1991 m. Stasys Lozoraitis (jaunesnysis) paskirtas Lietuvos ambasadoriumi JAV. Savo diplomatinę tarnystę Lietuvai jis baigė būdamas Lietuvos ambasadoriumi Italijoje, kur dirbo paskutiniuosius savo gyvenimo metus. Prieš tai Stasys Lozoraitis (jaunesnysis) dalyvavo Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimuose. Jis buvo vadinamas Vilties prezidentu.

Jauniausias sūnus Kazys Lozoraitis (1929–2007) buvo Vatikano radijo, Lietuvos pasiuntinybės prie Šventojo Sosto bendradarbis, o nuo 1992 iki 2004 metų ėjo LR nepaprastą ir įgaliojotą ambasadoriaus prie Šventojo Sosto pareigas. Pasitraukęs iš diplomatinės tarnybos, ambasadorius Kazys Lozoraitis, kaip minėjau, tvarkė ir ruošė perduoti į Lietuvą gausius ir ypač vertingus Lozoraičių šeimos sukaupus bei išsaugotus archyvinių dokumentų ir knygų rinkinius.

Šeimos bibliotekos formavimui ir kaupimui neabejotinai didelė buvo ir Stasio Lozoraičio (vyresniojo) žmonos Vincentos Matulaitytės-Lozoraitienės (1896–1987) įtaka. Žymi tarpukario Lietuvos visuomenės veikėja, pedagogė, moterų veiklos organizatorė, pirmoji Lietuvoje M. Montessori pedagoginės mokyklos idėjų skleidėja šeimos bibliotekoje surinko ne tik ypač vertingą Vakarų Europos pedagoginės minties, psichologijos darbų rinkinį, bet ir gausią geriausių pasaulinės vaikų grožinės literatūros knygų kolekciją, kurią galėtume vadinti vaikų literatūros aukso fondu.

Nedidelis, tačiau įdomus yra ir Kazio Lozoraičio dukters Dainos knygų rinkinys. Tai daugiausia vaikiškos knygos italų, prancūzų ir lietuvių kalbomis. Lietuviškoji dalis, kurioje yra ir iš okupuotos Lietuvos atsistų, ir lietuvių išeivijos knygų, močiutės Vincentos buvo pri-taikyta mokyti vie-nintelę savo vaikaitę lietuvių kalbos. Sovietiniuose elementoriuose V. Lozoraitie-

nė išbraukdavo vaikaitėi svetimus, sovietinį gyvenimo būdą iliustruojančius žodžius, pvz., *kolū-kis*. Dainos knygose gausu dedikacijų, ypač lietuvių išeivijos vaikų literatūros autorių.

Lozoraičių šeimos biblioteka yra unikali ke-liais aspektais. Pirma, tai yra vientisas rinkinys, kuriame išsaugotos visos šeimos narių knygos nuo Stasio Lozoraičio (vyresniojo) ir jo žmonos Vincen-tos Matulaitytės-Lozoraitienės jaunystės ir studijų metais įgytų leidinių iki kaupėjų paskuti-niaisiais gyvenimo metais. Rinkinyje yra ir tarpu-kario Lietuvos bei to meto užsienio šalių leidiniai, ir svarbiausios lietuvių išeivijos knygos, ir nemaža sovietų okupuotos Lietuvos spaudos, kurią Lozo-raičiams į Romą svetimais adresais siuntė Vincen-tos Lozoraitienės bičiulės. Chronologinės ribos apima visą XX amžių. Taigi rinkinyje išliko dau-gybė unikalių ne tik užsienio, bet ir tarpukario Lietuvos leidinių, kurie dėl griežtų sovietinės oku-pacijos ideologinių nuostatų pas mus nebuvo iš-saugoti ir dabar jie sugrįžta į Lietuvos spaudos is-toriją bei nacionalinę bibliografiją iš Romos kaip neįkainojamos vertės lietuviškos spaudos pavyz-džiai.

Tarp kitų XX amžiaus Lietuvos inteligentų kaupė asmeninių bibliotekų Lozoraičių šeimos rinkinys yra išskirtinis, kadangi Lozoraičiai, vyk-dami į diplomatinę tarnybą užsienyje, veždavosi su savimi visas knygas, ir tai – likimo valia – ap-saugojo jas nuo sunaikinimo, koks ištiko kitas as-menines bibliotekas, kai jų savininkai buvo repre-suoti ar priversti pasitraukti į Vakarus. Gyven-dami egzilio sąlygomis, nepaprastai sunkiomis tiek politine, tiek moraline, tiek ir materialine prasme, ir Stasys Lozoraitis vyresnysis, ir abu sū-nūs – Stasys ir Kazys – sąžiningai tarnavo Lietu-vai, pasinaudodami galimybe rinkti laisvojo pa-saulio spaudą, uždraustą okupuotoje Tėvynėje. Vi-sų Lozoraičių šeimos narių pastangomis rinktos politinės, istorinės tematikos knygos įvairiomis užsienio kalbomis, taip pat buvo aiškiai motyvuo-tos jų tarnystės Lietuvai išraiška. Grįžusios į Lie-tuvą, jos yra nepaprastai svarbios valstybės is-torijos, okupacijų ir sovietizmo studijoms.

Kitas skiriamasis Lozoraičių bibliotekos bruo-žas yra tas, kad tiek tėvas, tiek vėliau ir abu sūnūs tikslingai kaupė užsienio knygas apie Lietuvą, to-dėl rinkinyje išsaugoti ne tik rečiausi tarpukario spaudiniai, Lietuvoje išbarstyti bei sunaikinti per okupacijas, bet ir surinktas gausus Lietuvos oku-pacijų ir sovietizmo studijoms ypač svarbių užsie-nio leidinių rinkinys. Tai veik pusės amžiaus Eu-ropos ir kitų kraštų autorių istoriniai, politiniai veikalai nuo pat pirmųjų pokarinių metų. Didžio-sios dalies šios tematikos knygų Lietuvoje nebuvo ir negalėjo būti dėl ideologinių draudimų.

Didelė vertybė yra ir daugybė autografų, ku-riuos ant dovanojamų knygų Lozoraičiams rašė ne tik garsūs tarpukario Lietuvos ir išeivijos atsto-vai, bet ir kitų kraštų autoriai. Įrašai liudija apie plačius Lozoraičių šeimos ryšius ne tik su įvairiuo-se kraštuose išsibarsčiusia lietuvių išeivija, bet ir

Lozoraičių šeima Kaune. 1935 m.

su gausiomis rusų bei lenkų emigracijos bendruomenėmis Romoje, Londone, Paryžiuje. Mokėdami nemaža užsienio kalbų, Lozoraičiai kaupė knygas lietuvių, anglų, italų, lenkų, lotynų, prancūzų, rusų, vokiečių kalbomis. Didžiulis grožinės literatūros rinkinys visomis išvardintomis kalbomis liudija plačius visų šeimos narių skaitymo aki-račius.

Lozoraičiams pavyko išsaugoti ir dalį Lietuvos pasiuntinybės Italijoje bibliotekos knygų, kai buvo užgrobtas Villa Lituania pastatas. Po to į šeimos rinkinius pateko ir kitų Lietuvos diplomatinų įstaigų knygos. Tai liudija ant knygų išlikę priklausomybės ženklai – Lietuvos pasiuntinybės Italijoje, Atstovybės prie Apaštališkojo Sosto, Lietuvos pasiuntinybės Vašingtone knygyno, Lietuvos konsulato Sao Paulo, Lietuvos pasiuntinybės Rio de Janeiro antspaudai.

Lozoraičių biblioteka bus įdomi tyrinėtojams ne tik kaip ypač vertingas spaudos rinkinys, bet ir kaip pavydėtina gražiai ir pavyzdingai tvarkyta ir saugota šeimos biblioteka. Nemaža dalis leidinių yra gražiai įrišti, išsaugant originalius knygų viršelius, ant nugarėlių žymint savininkų monogramas **S.L., V.L., K.L.,**. Atrodo, kad dauguma iš

Lietuvos atsivežtųjų senųjų leidinių įrišta jau Romoje. Kad knyga ir asmeninė biblioteka visiems šeimos nariams buvo vertybė, liudija vienu kitiems įvairiomis progomis dovanoti leidiniai su prasmingais įrašais.

Jei knygotyrininkai, bibliofilai ir bibliografai vertins Lozoraičių biblioteką kaip visumą, tai istorikai, politologai ir kitų sričių specialistai labiausiai džiaugsis radę ligi šiol Lietuvoje neturėtą vieną ar kitą spaudinį. O tokių Lozoraičių bibliotekoje yra labai daug. Šiuo metu Mažvydo bibliotekos elektroniniame kataloge jau atspindėta per 700 Lozoraičių bibliotekos knygų, pateikiant apie jas kuo pilnesnę informaciją – nurodant autografų ar dedikacijų, (kurių yra begalės) autorius, priklausomybės ženklus, pavyzdžiui, Lietuvos pasiuntinybės Italijoje antspaudais pažymėtas knygas, išgelbėtas iš užgrobtos Villa Lituania pastato.

Nacionalinėje bibliotekoje kaip atskira kolekcija saugoma ir tvarkoma Lozoraičių šeimos biblioteka neabejotinai yra tikras lobis ne tik Lietuvos istorijos ir kultūros tyrinėtojams. Elektroninis jos katalogas atvers kuo plačiausias galimybes naudotis šiais turtais ne tik Lietuvos visuomenei, bet ir užsienio tyrinėtojams. □

Kazys Lozoraitis su dukra Daina Vatikane 1987 m.
Nuotraukos iš Lozoraičių šeimos archyvo.

Apie kun. Saulaičio naujausią knygą

ANTANAS DUNDZILA

Pavadinime svarbus kiekvienas žodis, juos atidžiai rinkau. Žodį *apie* pasiskolinau iš knygos turinio: jame iš 30-ties skyrelių pavadinimų, 24 prasideda su „apie“. Tai reiškia, kad ši knyga yra apie 30-tį temų. Kas kun. Antaną Saulaitį, SJ pažįsta ar bent yra apie jį girdėję – neabejoju, kad jį mato ir jaučia „Ramybė jums“ linkėjimo dvelkime. Užvertus paskutinį puslapį jo *naujausios knygos* (bet ne paskutinės!), nori nenori, atsidūsti. Čia dar negalima nepaminti knygos viduryje klasiškos iliustracijos: baltutėlis, apsnigtas, tuščias plotas ir jame vienas prieš kitą stovi du, truputį sniegu padengti, mediniai suolai. Akys godžiai ieško juose sėdinčių: autoriaus ir skaitytojo figūrų ar bent į sniegą įmintų jų pėdų. Ir iš tų tuščių suolų dvelkia neapsakoma „Ramybė jums“. *Esame vieni dėl kitų* pavadintą knygą galima laikyti kaip tik tų žodžių sintezę.

Bent formos požiūriu, knygos autoriai yra du: pokalbio klausinėtoja ar vedėja Jūratė Kuodytė ir į klausimus atsakantis ir juos plačiau ar siauriau svarstantis kun. Saulaitis. Aišku, turinio esmė bei dėstymo patrauklumas glūdi atsakymuose. Leidinys neabejotinai katalikiško turinio, tačiau be bažnytinės legalistikos, su labai mažai dabar naudojamų nuorodų į šventraščius, be davatkiškos askezės. Versdamas lapus, skaitytojas dalyvauja vystomame mąstyme lyg procesijoje; jis jaučiasi apsuptytas panašių į save, kuriuos autorius savo šiuolaikine patirtimi dvasiškai ir logiškai stiprina bei

Kun. Antanas Saulaitis atsako į klausimus per savo knygos pristatymą gegužės 23 d. Lemonte.
Jono Kuprio nuotr.

ugdo pasitikėjimo savimi tikėjimo ramybei. Tai saulaitiška religinė pedagogika.

Visų tų 30-ties temų čia neišskaičiuosime, tad tik žiupsnis pavyzdžių: apie draugystę, atsakomybę, ištatymus, laisvę, laiką, mirties baimę, šventes ir pramogas, sąžinę, atleidimą, auką, tikėjimą, apie kančią ir viltį ir t.t. Atsakymuose apstu pavyzdžių iš dabartinių laikų, kartais labai įžvalgių išvadų. Pvz., „...nieko nėra liūdnescio už *nelaimingą žmogų*, kuris yra patenkintas savo būkle, nenori jos keisti ir rizikuoti.“ Arba, „...rizikuoti ir pakankamai *pasitikėti savimi ir kitais*, kad galėtume ištieti ranką arba *priimti ištietą ranką*.“ O kas esame tikrai apmąstę tokių žodžių reikšmę: „Kai mes tariame žodžius *Dievo Avinėli, kuris **naikini** pasaulio nuodėmes*, mes nesakome ‘Dieve, kuris užsirašai, suvedi sąskaitas ar paslepi nuodėmes’? (Visi paryškini-mai – mano, AD.) O mūsų kai kuriems Vasario 16-osios minėjimų prelegentams prieš 2009 m. šventes labai tikėtų pasiskaityti apie „Šventes ir pramogas“, psl. 76-80: „...Mes vis ieškome, kas mus sukrėstų... Bet šventei tai netinka. Tuomet mes iš jos darome pramogą.“ Ir kt.

2002 m. miręs mūsų žymusis egezetas, kun. Antanas Rubšys, savo „Raidė užmuša, dvasia gaivina“ knygoje (1984) apie Šv. Raštą teigia, kad

„neužtenka apie vertybes kalbėti, reikia jas ir sudabartinti.“ Tai kun. Saulaičio praktikuojama sielovada, atsispindinti iš ko ne kiekvieno puslapio. Kad tai dabartinių laikų produktas, liudija ir kun. Rubšio knygos titulinis puslapis, lyginant jį su kun. Saulaičio. Kun. Rubšio knyga dar patvirtinta *Nihil Obstat* ir *Imprimatur* aprobatais; kun. Saulaičio knygoje to visko nėra...

Knygos pabaigoje, skyriuje apie meilę, pašnekovė klausia autoriaus: „Ar Jūs jaučiatės mylimas?“ Atsakymas savaime suprantamas. Aš dar autoriaus būčiau paklausęs: „Kaip Tu nepavargsti mus visus mylėdamas ir tarp mūsų visų dirbdamas?“ Atsakymą nujaučiu, bet autoriui jo į lūpas čia nedėsiu. Tai tema kitai progai ar gal kitai jo knygai.

„Esame vieni dėl kitų. Pokalbiai su Antanu Saulaičiu SJ“. Parengė J. Kuodytė, „Alma Littera“, 2008 – 172 psl. Prieš užsisakant knygą *Draugo* knygynėlyje prašome paskambinti į administraciją (tel.: 773-585-9500).

Marija Saulaitė-Stankus. Ramybė.

In memoriam

Dr. Petras Kisielius: idealo tarnyboje ir sargyboje

Dr. Petras Kisielius kalba Cicero ateitininkams.

Jono Kuprio nuotr.

Apie dr. Petrą Kisielių reiktų ne keletą kristalinių atsiminimų, kurie kelioms akimirksnims sutvarka atminties saulėje ir ištirpsta laiko tėkmėje. Reiktų solidžios knygos-vadovėlio apie meną gyventi. Gyvenimo menas – tai mokymasis būti laimingu kitų laime, kai tame suvoki ir surandi savo žemiškojo pašaukimo prasmę. Turbūt didžiausia prasmė – mylėti žmones, daryti jiems gera be paliovos, nemąstant apie naudą sau, nesitikint jokio atlygio. Tai sena kaip pasaulis tiesa, kurios sunku laikytis, ir jos pasiekia tik dvasios milžinai. Toks buvo Petras Kisielius iš Suvalkijos, po Antrojo pasaulinio karo įleidęs šaknis į didžiosios Čikagos nuošalų priemiestį Cicero, kur savo kukliame name su savo gražia krikščioniška ir lietuviška šeima pragyveno kone pusę amžiaus – iki mirties. Jis mokėjo dorai ir kilniai praeiti savo gyvenimo kelią ir spindulingai šypsodamasis iškelti į Amžinybę.

Apmąstant dr. Kisieliaus gyvenimą, ateina mintis, kad žmogaus siela išskrenda iš Dievo saujos jau žinodama jai skirtą misiją. Protas tėra indas, kuris iš vaikystės, iš mažumės, prisipildo atjautos kitam žmogui ir visam, kas gyva, turi įgimtą grožio ir gėrio supratimą, visa apimančią meilę, dažnai nulemiančią profesiją ir gyvenimo būdą. Tokios prigimties protui dažniausiai vadovauja širdis.

Vos sužinojęs apie dr. P. Kisieliaus mirtį šių metų gegužės 4 dieną, santūrusis kunigas **Vaclovas Aliulis** skuba dalytis savo atsiminimais apie vieną atsitikimą dar iš studijų metų Kaune. Jis rašo: „1942 ar 1943 metų vasarą atostogaudamas su Pranu Račiūnu ir dar vienu kitu marijonų klieriku Varėnoje ir maudydamasis Merkėje, išivariau didelę rakštį po kairės pėdos didžiojo piršto nagų, ir ji ilgai pūliavo. Tada studentas medikas Petras, Račiūno draugas ir mano geras pažįstamas iš marijonų gimnazijos, ateidavo pas mus Kaune į vienuolyną ir rūpestingai gydė tą skaudulį, o kartu atnešdavo lietuviškos pagrindžio spaudos”.

Paskui tėvas Aliulis persōka į 1990 metus, kai jaunystės pažįstamą aplankė Čikagoje, draugiškuose jo namuose. „Kadangi buvau nusišaldęs ir smarkiai kosėjau, dr. Petras pakvietė į savo ligoninę ir paprašė kolegą gydytoją žydą padaryti rentgeno

nuotrauką. Kolega padarė puikią nuotrauką (lig šiol ją turiu) ir neėmė atlyginimo, tik paprašė pasimelsti. Ne kartą esu tai daręs. Žinau, kad dr. Kisielius yra gydęs daugybę Čikagos lietuvių už minimalų honorarą arba už dėkui. Apie Vėlionio ateitininkišką, katalikišką, lietuvišką kultūrinę veiklą palieku papasakoti geriau ją išmanantiems, tik žinau, kad pasakojimo užteks ne vieneriems metams.”

Tai pora epizodų iš gydytojo Petro medicinės praktikos, apie kurią Cicero sklido legendos. Jis gydė kiekvieną – baltąjį ir juodąjį, turtingą ir vargšą, o ypač globojo iš Sovietijos ištrūkusius arba iš Nepriklausomybės tik atgavusios Lietuvos ieškoti geresnio gyvenimo į Ameriką atvykusius tėvynainius. „Vaikas bū-

damas, retai jį mačiau, – prisimena sūnus **Petras Vytenis**, taip pat gydytojas chirurgas. – *Geriausiu atveju kas trečią ar ketvirtą naktį, ir tai labai vėlai*”. Sūnus atsimena nesibaigiančias pacientų eiles, nesuskaičiuojamus lietuvių organizacijų projektus ir reikalus. Mat, daktaras, be didžiulės gydytojo praktikos, dar buvo įsuktas į verpetą tokių organizacijų kaip Ateitininkų federacija su jų Namais ir Šalpos fondu, Lietuvių fronto bičiuliai ir „Į laisvę” fondo veikla, PLB ir Amerikos Lietuvių Bendruomenė, Lietuvių Fondas ir Cicero lietuvių kolonija, Lietuvių šokių ir dainų šventės, *Dainavos* stovyklos steigimo vėjus, Iliojaus universiteto Lituanistikos katedros steigimo fondas, *Draugo* laikraščio taryba, Jaunimo centro taryba, Ateitininkų krepšinio komanda, Cicero *Vaidilutės* teatro steigimas... Daktaro Petro veiklos baras per ilgus dešimtmečius apėmė dvi plačias vagas: organizacijų steigimą ir rėmimą.

Jo artimas bičiulis ir bendražygis **dr. Kazys Ambrozaitis** pasakoja: „*Cicero Kisielių namo žemutiniam kambaryje daugelį metų veikė lietuviybės bunkeris, kuriame vyko organizaciniai pasitarimai, ten prieš 47 metus gimė ‘Į laisvę’ fondas, ten jau tada buvo diskutuojama Lietuvių Fondo idėja, dar prieš jam gimstant. Dr. Kisieliaus gydytojo kabinetas buvo irgi atviras pasitarimams. Dažnai laukdavome, kol ilga pacientų eilė pasibaigs. Aloyzas Baronas sakydavo: žiūrėkite iš gatvės, ar dar prie lango sėdi pacientai, nes jie ten ilgai sėdi ir tik serga. Po ilgų valandų darbo atsidarydavo durys ir sueidavom visuomeniniais reikalais, o posėdžiams pasibaigus dr. Kisielius vis sakydavo, kad dar turi keletą sunkių senų pacientų, važiuodavo apie vidurnaktį vizituoti į namus, kartais per tamsius rajonus. Tai Čikagoje buvo gal paskutinis samarietis gydytojas, kuris dar lankydavo ligonius namuose.*”

Sūnus galbūt geriausiai iš visų yra pajutęs savo tėvo misiją. „*Ilgainiui stebėdamas savo tėvo sukuriuotą gyvenimą supratau, kad jo gyvenimo tikslas buvo labai gilus, jo svarbiausia misija – siekti dorą gyvenimą pačiam ir rodyti tokį gyvenimo būdą kitiems kaip pavyzdį.*” **Dr. Vytenis P. Kisielius** pabrėžtinai tiksliai apibūdina tėvo veiklą ir gyvenimo paskirtį. „*Mano tėvas rodė kitiems, kaip gyventi dorą gyvenimą, kuriame glūdi tikroji pras-*

mė. Kiek galėdamas jis darė gera kitiems – savo artimui ir savo tautai – ir taip liudijo Kristų. Per tai jis patyrė didžiausią vidinį džiaugsmą ir vadiną atpildą. Tas jo džiaugsmas ir optimizmas buvo nevaržomas – jis spindėjo iš tėvo būdo ir charakterio”.

Petras Kisielius į gyvenimą atėjo iš agrarinės Lietuvos visuomenės. „*Kai 1928 metais Sarginės kaime mirė jo tėvas Petras, sūnui Petrukui buvo vos 11 metų – motinos, vyresnių ir jaunesnių (iš viso 6) sesučių ir broliukų šeimoje. Netekus šeimos maitintojo, rūpestinga motina viena augino vaikus ir leido į mokslus.*” Tai iš **Nerijaus Šmerauskio**, dr. Kisieliaus sūnėno, laiško šių eilučių autorei. Jis pasakoja, kad Kisielių seklyčioje buvusi pradinė mokykla. Tuose namuose, kur sutilpo gausi šeima, buvo ne tik mokykla, bet gyveno ir mokytoja. Mokyklos įkūrimo iniciatorius, kaip liudija ir mokyklos kronika, buvo tėvas Petras Kisielius.

„*Kai namuose baigia mokyklą, mama mane nuvežė į Marijampolės marijonų gimnaziją. Ji norėjo, kad aš būčiau kunigas. Baigęs šią gimnaziją, Kaune įstojau į VDU Medicinos fakultetą*”, – savo sūnėnui Nerijui pasakojo dėdė Petras.

Universitete studentas Petras užsirekomendavo kaip būsimas puikus gydytojas. Ir kaip visų ateitininkų mylimas organizatorius, antinacinio pagrindžio dalyvis. 1943 m. gavo paskyrimą į Vilniaus universiteto klinikas, Vaikų ligų katedrą. Artėjant sovietų tankams, kartu su kitais traukėsi į Vakarų. (Vokietijoje, Tiubingeno universitete, apgynė medicinos daktaro disertaciją.) Skaudžiai skyrėsi su artimaisiais, ypač su mama, su kuria gyva daugiau nesusitiko. Giminės ilgai nieko nežinojo apie jo likimą, kol pagaliau ant mažo popieriaus lapelio atėjo žinia, kad jis gyvas ir sveikas. Prasidėjo susirašinėjimas laiškais, kuriuos mama skaitydavo šimtus kartų. Dainininkė mama, apie kurią pasakodamas šių eilučių autorei, dr. Kisielius sakė: neša iš šulinio vandenį – dainuoja, ką nors verpia – dainuoja. Ji mokėjo labai daug dainų, o mažasis Petriukas, kuris turėjo fenomenalią atmintį ir absoliučią klausą, išgirdęs dainą tik vieną kartą, jau galėdavo ją pakartoti – ir žodžius, ir melodiją.

Man asmeniškai į atmintį jis pirmiausia įstrigo per dainavimą. Tai būdavo vasara, „Į laisvę” fondo studijų dienomis Lietuvoje, į kurią dr. P. Kisielius pirmą kartą po sovietmečio grįžo 1991 metais. Kai dainuodavo dr. Kisielius, nutildavo net aistringiausi diskutuotojai. Atrodydavo, kad dainuoja pati daktaro Petro siela, kad daina virpa kiekvienoje jo ląstelėje. „Kai dainuoju, jaučiuosi laimingas”, – yra išsitaręs dr. Kisielius. Daina buvo gal stipriausias ryšys su tėviške ir gimtąja žeme, apie kurią rašė giminėms, Sarginės kaime šventinantiems kopyltstulpį. „Sveikinu visus, mano gimto kaimo seserys ir broliai! Čia prabėgo gražiausi mano vaikystės ir jaunystės metai – džiaugsmo ir liūdesio valandos, čia brista basa koja per ražienas, čia kritusi motinos ašara... Niekas nesuskaičiuos, kiek kartų mielieji sapnai mane vedžiojo po tėviškę – sodą ir namą. Rodos, tas pats kietas, tos pačios tamsiai raudonos vyšnių uogos ir tas pats tyras šulinio ir šaltinio vanduo... Nepamiršau šv. Kalėdų, kai visa šeima anksti rytą per gilų sniegą ir žiemos speigą skubėdavome į Bernelių mišias Plutiškėse. Didžioji Savaitė prieš šv. Velykas, kai eidavome į bažnyčią parnešti švento vandens ir ugnies...” Petras Kisielius iš prigimties savo dvasia buvo poetas ir idealistas. Svarbiausia, tą vaikystės ir jaunystės idealizmą jis išsaugojo visą gyvenimą. Gal tai ir yra tas skaistasis idealizmas, kaip tokią dvasinę būseną pavadino vienas mano gerbiamų „Draugo” autorių, suteikdamas šiam terminui lengvos pašaipos atspalvį. Bet be jo, to skaistaus idealizmo, dabar visuomenės gyvenimo viršūnėje įsitvirtinęs liberalizmas būtų labai prėskas – kaip be druskos.

Skaisčiajam idealizmui atstovauja tie krikščionys, kurie savyje nenešioja pykčio, neapykantos ar pasmerkimo kitaip manančiam.

Romualdas Kriaučiūnas, paprašytas ką nors papasakoti apie dr. Kisielių, prisiminė savo pirmąjį išpūdį. „*Patį pirmą kartą dr. Petrą Kisielių pamačiau Vokietijoje po karo. Turėčiau sakyti, kad pirmą kartą jį išgirdau, o ne pamačiau. 1949 m. vasarą vienoje ateitininkų vasaros stovykloje, prie Bodeno ežero, kuris rubežiuojasi su Šveicarija. Po vakarienės lauke, kartu su kitais, jis dainavo partizanų dainas. Ten taip pat pirmą kartą sutikau kun. Stasį Ylą, kurį iš tos stovyklos geriau atsimeinu, nes į jį mes žiūrėjome kaip į stebuklingai kacetą išgyvenusį herojų. Po dešimties ar mažiau metų, jau Chicagos mieste, viename baliuje mes, studentai, turėjome stalą. Iš apie tą stalą sėdėjusiųjų aiškiai teprisimenu tik Vaclovą Kleizą, vėliau tapusį Lietuvos garbės konsulu. Anais laikais visi, ypač studentai, dainuodavo, kai tik atsirasdavo proga. Mums bedainuojant priėjo dr. Petras Kisieličius ir stovėdamas šalia stalo prisijungė savo gražiu balsu. Pagyręs, kad mes gražiai dainavome, kažkur dingo, bet po minutės grįžo su konjako buteliu. Padėjęs jį mums ant stalo, nukeliavo pasisvečiuoti prie kitos grupės.*“

„Gyvendamas Vokietijoje visa energija išitraukė į politinę veiklą, kurios nepaliko ir emigravęs į JAV. Visuomeninėje veikloje Petras Kisieličius ėmė reikštis nuo pat gimnazijos laikų. Būdamas antrajame gimnazijos klasėje jis tapo ateitininku. Savo duotą įžodį tęsė iki paskutinės dienos. Vokietijoje dar buvo skautas“, – rašo **Marija Remienė**, pati būdama didelė visuomenininkė ir energinga organizatorė. Toliau vardydama jo veiklos sritis jau gyvenant Cicero, ji pabrėžia, kad dr. P. Kisieličius „nuolat buvo kviečiamas pirmininkauti įvairioms šventėms, didesniems renginiams, aukų rinkimo vajams. Už savo darbą ir išlaidas, kurių būna daug, neimdavo jokios kompensacijos. Viską aukojo Lietuvai bei lietuviškam vardui skleisti tarp svetimšalių“.

Prof. R. Kriaučiūnas, apibūdindamas jo visuomeninę veiklą, pabrėžia dr. Kisieliaus principingumą ir įtaigumą. „*Dr. P. Kisieličius buvo principingas, įtikinantis ir kartais kietokas. Viename ateitininkų kongrese Toronte buvo diskusijos dėl Federacijos įstatų pakeitimo. Tuo metu Federacijos vadas buvo Juozas Laučka. Jis buvo sudaręs įstatų peržiūros komitetą, kuriame ir man teko dalyvauti. Po komiteto pranešimo buvo jaučiamas pritarimas siūlytiems pakeitimams ir jau buvo artėjama prie balsavimo. Tada balso paprašė jau buvęs Ateitininkų federacijos vadas dr. Petras Kisieličius ir nuoširdžiai bei autoritetingai pasisakė prieš bet kokius siūlomus įstatų pakeitimus. Kalbėjo, matyt, taip įtikinančiai, kad po jo žodžio buvęs noras keisti įstatus išblėso ir negavo laukto pritarimo.*“

Dr. Kazys Ambrozaitis užsiminė, kad Petro Kisieliaus rūsyje, kurio salėje tilpdavo apie 60 žmonių, gimė įvairių organizacijų ir fondų idėjos. Čia telkėsi ateitininkų vadai, suvažiavę į Ameriką, dažnas svečias būdavo rašytojas Aloyzas Baronas, artimas P. Kisieliaus bičiulis. Lietuvių fronto bičiuliai čia pradėjo vykdyti „Į laisvę“ fondo lietuviškai kultūrai ugdyti viziją, kuri, tapdama realybe, išleido į pasaulį ir grožinės literatūros knygas, kaip Vytauto Mačernio poezija, Vinco Ramono romanai „Kryžiai“, Vytauto Volerto romanai, publicistika ir memuaristika, J. Daumanto „Partizanus“, mokslines Vytauto Vardžio studijas ir kt. Iš čia į *Dainavos* stovyklą išplaukė garsiosios „Į laisvę“ studijų savaitės, maitinusios tautinę ir krikščionišką išeivijos dalį intelektualia mintimi. Tie, kurie rinkosi dr. Kisieliaus namų rūsyje, niekada nepriklausė jokiai partijai. Manys vis labiau stiprėja įsitikinimas, kad priklausymas partijai, kokia morali ir dora ji bebūtų (jei iš viso tokios egzistuoja mūsų planetoje) tinka žmonėms, norintiems valdyti, t.y. pakliūti į politinės valdžios atstovus. Bet partija siaurina žmogų, kaip asmenybę,

įspraudžia ją į tam tikrus rėmus, platesnio požiūrio ir laisvesnės minties žmones verčia maištauti.

Jauni Lietuvos neokatalikai, XX a. ketvirtajame dešimtmetyje sukilę prieš Krikščionių demokratų partijos norą užimti minties ir žodžio laisvę apynasrį (apie tai įtaigiai pasakoja Juozas Keiliotis savo atsiminimuose), po Antrojo pasaulinio karo laisvajame Vakarų pasaulyje išvystė Lietuvių fronto bičiulių sąjungą (LFB), reikšmingą Lietuvos laisvės bylai. Jis atliko savo misiją išeivijos krikščioninimo ir tautinimo srityje. Mėginimas jį reanimuoti dabartinėje Lietuvoje gali patirti fiasko. O dešiniųjų partijų dirbtinis vienijimasis ne tiek var-

C. Surdokas, dr. P. Kisieličius, kun. S. Yla ir dr. K. Pemkus Ateitininkų jubiliejinėje stovykloje, Dainavoje. Jono Kuprio nuotr.

dan Lietuvos, kiek vardan vietų Seime, irgi vargu ar duos naudos valstybės vizijai ir strategijai kurti. Tik vos nujaučiamas, būsimas laisvanoriškas laisvų ir dvasiškai stipriai angažuotų žmonių būrys galbūt galėtų pasiekti panašių rezultatų, kurių pasiekė savo metu Amerikoje veikę LFB.

Apie tai ir dar daug apie ką prieš penketą metų kalbėjomės su dr. Petru Kisieliumi Marijampolėje, kur P. Kisieličius buvo baigęs gimnaziją. Buvo itin karšta vasara, saulė negailestingai prasiskverbė pro sodrią senojo parko lapiją, tad mudu su Petru Kisieliumi kalbėjomės vėsioje Marijampolės apskrities administracijos kambaryje. Paklausiau, ką jis galvoja apie didelį Lietuvos dešiniųjų, ypač krikščioniškų organizacijų, susiskaldymą, apie tai, kad frontininkų idėjos vangiai sklinda mūsų tėvynėje. „Mes, frontininkai, anksčiau buvome labai solidarūs, – sakė dr. Petras. – Buvom kilę iš vienos – ateitininkų – organizacijos, vieni kitus iš seno pažinome. Turėjome tokius autoritetingus vadus kaip Brazaitis, Maceina, Ivinskis, Damušis, Yla, Girnius, Grinius, Barzdukas, Vaitiekūnas, kurie tarpusavyje puikiai sutarė. Nebuvo tarp mūsų liguistai ambicingų žmonių, kurių pamatėme Lietuvoje, nebuvo šnairavimo, skaldymosi, kaip atsitiko su LKDP.“

Paklaustas, ką mano apie Lietuvos ateitininkiją, kokius skirtumus mato tarp prieškarinio laikų krikščioniško jaunimo ir dabartinio, daktaras pamąstęs atsakė, kad ikikarinėje Lietuvoje ateitininkai buvo viena stipriausių jaunimo orga-

nizacijų, išsiskyrusi savo gausiais choralais, vaidinimais, sportu, rengiamais kongresais su muzikine programa. Panašūs renginiai buvo organizuojami ir išeivijoje. „Vienam kongresui buvo parašytos specialios kanklių Mišios, kitam užsakėm pjesę, trečiam išleidom knygą... Lietuva prieš karą buvo agrarinė valstybė, tikinčiųjų kraštas. Dauguma ateitininkų buvo gimę kaime, tai buvo moralus jaunimas ir angažuotis katalikiškai ideologijai jiems buvo natūralus dalykas. O šiandieninėje Lietuvoje praktikuojančių katalikų tėra gal 10 procentų. Vadinas, ateitininkų veikimui dirva per siaura. Ateitininkų ideologija reikalauja būti patriotu ir nebijoti tą viešai pasakyti. Ne kiekvienas išdrįsta...“

Anot dr. Kisieliaus, ateitininkai turėtų būti stipri ir autoritetinga organizacija, kuri stengtųsi į Lietuvą grąžinti moralę ir religiją. „Ateitininkų veiklą skatinti geriausia būtų mokyklose, bet Lietuvos mokytojai nedirba ta linkme. Tik laikas dirba lietuvių tautos naudai“. – „Bet, Daktare, mokyklų programos dabar nukreiptos ne tautiškumo, bet pilietiško linkme, tad ir iš mokytojų negalima tikėtis daug patriotizmo. Be abejo, Jūsų vizijose dabartinė Lietuva atrodė kitaip, negu pasirodė tikrovėje“... – „Mano sąmonėje Lietuva atrodė iškankinta bolševizmo, bet ištroškusi laisvės. Turėjau naivumo tikėtis, kad ji sugrįš į istorinį kelią ir gyvens prieškarinėmis idėjomis. Taip neatsitiko. Tautoje dar daug komunistinės dvasios. Žmonės nesiima atsakomybės už savo valstybę, jie paiso tik savo asmeninių, dažniausiai oportunistinių tikslų. Kai tik prieina prie valdžios, tuoj puola aprūpinti save, savo vaikus ir vaikaičius. Iš valstybės imdami sau milijonus, tokie nesirūpina dėl valstybės ateities. Niekaip negaliu atsikratyti baimės jausmo dėl masinės jaunimo emigracijos į kitas šalis. Kai mes bėgome nuo bolševikų, traukinyje, pervažiavusiame Vokietijos sieną, dainavome: „*Sudiev tėvui motinėlei/ Sudiev giminėlei, Dievas žino, ar sueisim/Kokiam atpuskėly...*“ Ir pravirko visas vagonas, klausydamas tos dainos. O kai važiuoja per sieną dabartiniai emigrantai, jiems nebyra ašaros. Tada važiuojame, kad sugrįžtume, dabar važiuoja, kad negrįžtų.“

* * *

Autobusas dumia per tamsėjančias Suvalkijos lygumas. Tai „Į laisvę“ fondo studijų savaitės dalyviai grįžta iš ekskursijos. Vieni snaudžia, pakirsti nuovargio, kiti šnekučiuojasi. O grupelė entuziastų susibūrė aplink daktarą Petrą Kisielių. Jis dainuoja ir ragina kitus dainuoti. Dainuoja plačiai, sau ir kitiems padirguodamas, pasilinguodamas. Dainuoja taip įsijautęs, kad, rodos, viską pasaulyje užmiršo. Autobuse oras net virpa, perpildytas dainos dvasios. Tamsioje žiburiuoja pakelės gyvenvietės, migloti vienišų vienkieminių siluetai. Rodos, nebuvo jokių okupacijų, jokių pokyčių valstybės ir žmonių gyvenime. Viskas atrodo stabilu, tikra, amžina. Suvalkietis Petras Kisieličius grįžta į Sarginės kaimą pas savo mamą, kuri sėdi prie ratelio ir dainuoja. Vizijos susikeičia vietomis su tikrove, lyg banga užliedamos jo atmintį vaizdais, kurie lydi nuo kūdikystės iki senatvės, kur tu bebūtum: milijoniniame mieste ar tyliame sodžiuje prie raminančiai gurgančio upelio. Viskas pra-eina. Lieka tik atmintis ir geri darbai, kurie lydi meilę artimui savo...

* * *

Petras Kisieličius mirė šių metų gegužės 4 dieną. Gegužės 9 d. vakare vyko atsisveikinimas su juo Šv. Antano bažnyčios koplyčioje. Gegužės 10 d. buvo aukojamos Mišios už dr. Petro Kisieliaus vėlę. Velionis palaidotas lietuvių Šv. Kazimiero kapinėse.

Parengė **Aldona Žemaitytė**

Aloyzo Barono kūryba ekspozicijos veidrodyje

VIRGINIJA PAPLAUSKIENĖ

Išėivių rašytojas, satyrikas, poetas, žurnalistas, redaktorius, kultūros ir visuomenės veikėjas Aloyzas Baronas (1917-1980) paliko gilius pėdsakus JAV LB gyvenime. Aplinkinius jis stebino ne tik įvairia kultūrine ir visuomenine veikla, bet ir savo kūrybiniu pajėgumu: per trisdešimt metų parašė ir išleido beveik trisdešimt knygų. Literatūros kritikas Rimvydas Šilbajoris knygoje *Perfection of exile. 14 contemporary Lithuanian writers*, išleistoje 1970 m. Oklahomos universitete, į geriausių lietuvių išėivių rašytojų sąrašą įtraukė ir Aloyzą Baroną. Rašytoją teigiamai vertino ir amerikiečių spauda. Keletas A. Barono romanų išversta į latvių kalbą.

Lietuvoje A. Barono gyvenimas ir kūryba mažai kam žinomi. Maironio lietuvių literatūros muziejuje (toliau LLM) kaupiama išėivių rašytojų archyvinė medžiaga. Renkant medžiagą apie A. Baroną, lankytasi Čikagoje, bendrauta su jo žmona Nijole Narbutaite-Baronienė. Ji perdavė beveik visą rašytojo archyvinį rinkinį į MLLM. Čikagoje bendrauta su A. Barono artimais draugais: Juozu Baužiu-Baužinsku (kuris perdavė svarbius rašytus jam A. Barono laiškus), Kazimieru Ambrozaičiu, dr. Petru Kisieliumi ir jo žmona p. Stefa (kuri identifikavo nuotraukas albumuose iš Vokietijos laikotarpio). Ir artimieji, ir jo draugai apibūdino A. Baroną kaip nepaprastai šviesią ir kūrybingą asmenybę, nenuilstamą kultūros ir visuomenės veikėją, gerą, nuoširdų, ištikimą draugą, šmaikštų satyrį, skubantį į pagalbą artimui.

Prieš keletą metų A. Barono rinkinys, pasiekęs MLLM ir praeitais metais papildytas vertiniais albumais iš Hanau stovyklos bei lietuvių studentų gyvenimo Frankfurte, tapo įdomiais tyrinėjimo objektais. Janina Žekaitė pasinaudojo esančiu rinkiniu ir parengė monografiją, aptardama ir vertindama beveik visas A. Barono knygas.

Šį pavasarį MLLM buvo parengta paroda, kurioje taikant biografinį apžvalginį metodą, per archyvalijas, atskleistas rašytojo gyvenimo ir kūrybos kelias: 1917–1944 m. Lietuvoje; 1944–1949 m. Vokietijoje; nuo 1949 m. iki 1980 m. Amerikoje.

A. Baronas gimė 1917 m. gruodžio 12 d. Vabalninke. Rankraštyje „Apie kasdienybę“, rašė: „Gimiau mūrininko šeimoje Vabalninke ir vasarą ganiau. <...> Vabalninke nebuvo gimnazijos, reikėjo važiuoti į Biržus ir todėl jokių galimų mokytis nebuvo“. Bet A. Baronas atkakliai siekė mokslo. Parodoje eksponuojami originalūs, įvairių mokytojų A. Baronui išduoti dokumentai, studijų knygelės bei įvairūs asmens liudijimai. A. Baronas VDU studijavo filosofiją ir filologiją, klausėsi J. Ambrazevičiaus, L. Dambriūno, J. Griniaus, A. Maceinos, Z. Ivinskio, P. Skardžiaus paskaitų.

1944 metais Kaune jis buvo vokiečių suimtas ir išvežtas į Berlyną apkasų kasti. Atsitiktinės kulkos sužeistas, pateko į ligoninę. Iš jos paspruko į Hanau. Po karo čia įsikūrę pabėgėlių lietuvių stovykla. A. Baronas ne tik įsitraukia į stovyklinį gyvenimą, bet ir nusprendžia studijuoti. 1946 m. įstojo į Johann'o Wolfgang'o Goethe's Frankfurte prie Maino universitetą, Filosofijos fakultetą. Studentai ateitininkai rengė suvažiavimus, stovyklas, vyko kultūros vakarai, diskusijos. Mokėjo ir ilsėtis – rengtos slidinėjimo stovyklos kalnuose, valtelėmis plaukta ir vėliau keliauta į kalnus. Buvo leidžiamas žurnalas „Studentų dienos“, kuriame bendradarbiavo ir A. Baronas. Kartu su draugais, Hanau stovykloje jis leido satyrinį laikraštėlį „Irklo kotas“, su Bern. Brazdžioniu, L. Žitkevičiumi bendradarbiavo vaikams leistame žurnalelyje „Gimtinės žiburėliai“.

1948 m. įstojęs į Lietuvių rašytojų tremtinių draugiją Vokietijoje, A. Baronas dalyvauja lietuvių rašytojų veikloje ir Amerikoje. Jis įsitraukia į susijungusių LRD tremtyje ir Lietuvių rašytojų draugijos darbą. 1966–1970 metais jam patikimos

LRD JAV pirmininko pareigos. Šie metai atėmė nemažai laiko ir jėgų rengiant įvairius minėjimus, kūrybos, literatūros vakarus. Turėjo aktoriaus sugebėjimų, mokėjo sudominti ir valdyti auditoriją, puikiai skaitė savo kūrinius. Nuotraukose atsispindi A. Barono veikla Amerikoje: Lietuvių Fronto bičiulių gretose, Rašytojų draugijos veikloje, su Čikagos moksleivių ateitininkų literatų kuopa.

Amerikoje teko dirbti fizinius darbus, tačiau tai nebaugino. A. Baroną slėgė, kad visuomeniniam, kultūriniam ir kūrybiniam darbui lieka vis mažiau laiko. „Gyvenu po senovei ir kaunuosi su dviem trūkumais: pinigų, arba laiko. Kai dirbu šeštadieniais pasiutusiai sumažėja laikas, kai ne – pinigai. O pinigų aš laikyti nemoku“, – guodėsi J. Baužiui 1949 m.

Kita sritis, kurioje jis paliko ryškius pėdsakus, žurnalistinė veikla. Nuo 1955 m. buvo vienas *Draugo* redaktorių, rašė aktualius vedamuosius, straipsnius literatūros, teatro kritikos ir publicistikos temomis. Jam buvo patikėtas *Draugo* humoristinio skyriaus *Spygliai ir dygliai* redagavimas.

Rašytojo kūrybinis palikimas gausus – parengė ir išleido apie 30 knygų. Parodoje eksponuojami originalūs rankraščiai ir beveik visos jo išleistos knygos. Pirmoji rotoprintu spausdinta knygelė vaikams *Kačiukai*, išleista Vokietijoje. Amerikoje 1951 m. debiutuoja knygomis – *Žvaigždės ir vėjai*, *Debesys plaukia pažemiu*; *Antrasis krantas* (1954), *Sodas už horizonto* (1955), *Saulės grįžimas* (1964), *Išdžiūvusi lanka* (1970), *Šilko tinklai* (1974); romanai *Užgesęs sniegas* (1953), *Mėnesienė* (1957), *Vieniši medžiai* (1960), *Lieptai ir bedugnės* (1961) – *Draugo* premija; *Trečioji moteris* (1966) – Giedros korporacijos premija; *Pavasario lietus* (1968), *Vėjas lekia lyguma* (1971), *Abraomas ir sūnus*, (1973) – *Draugo* premija; *Laivai ir uostai* (1979). Parašė humoristinių eilėraščių dr.

Poetas Kazys Bradūnas su Aloyzu Baronu Čikagoje, 1975 m.

Jono Kuprio nuotr.

S. Aliūno slapyvardžiu; rink. *Valerijono lašai*, 1975; religinių pasakojimų ir legendų rinkinį *Valandos ir amžiai* (1958); kūrinių vaikams – apsakymai *Mėlyni karveliai* (1958), poemėlė *Daina prie ežero* (1969); humoristinį romaną *Antras pasaulis* (išspausd. 1980 m. *Drauge*). Po rašytojo mirties išėina knygos – *Trisdešimt istorijų suaugusiems* (1981), *Mirti visada suspėsi* (1981). Rašytojas, literatūros kritikas Benediktas Babrauskas vertindamas jo kūrybą teigė: „*Autorius, turįs savo sakinį, turįs savo stilių, savą tematiką bei problematiką, savų veikėjų kolekciją. Galima kritikuoti jo stilių, nesutikti su jo filosofija, nepatikėti jo veikėjais, bet negalima jam nepripažinti savito veido, negalima jo nepažinti, o tai jau yra rašytojo diplomatas*“.

* * *

A. Baronas įprasmino buvimą žemėje ne tik rašydamas ir leisdamas knygas, bet ir dirbdamas visuomeninį kultūrinį darbą svetimoje žemėje, kuris neatnešė laurų, o daugiau kritikos ir skausmo. Jis rengė LFB studijų savaites, jose skaitė savo kūrybą. Dirbo įvairius darbus, skubėjo gyventi, tarsi nujausdamas, kad jam skirta nedaug laiko. Netikėtai užklupusi liga nutraukė jo gyvybės siūlą. Ant rašomojo stalo liko nebaigti kūrybiniai rankraščiai, straipsniai, neatsakyti laišakai...

Laiškai

Atkelta iš 2 psl.

prašydamas puloverio, šiltų apatinių kelnių, ant kaklo kokį skudurą ir dantų pastos. Būtų gerai, kad galėtum tai įteikti oficialiai.

Miela mano Jadvute, bučiuoju Tave karštai karštai. Išbučiuok vaikučius. Tėvelius. Sveikink Juozą ir draugus, ypatingai Vyt., Ž., J. Ambr. (*Juozą Ambrazevičių* – A.Ž.), Levą Prapuolėnį ir kitus. Labai laukiu ir tikiu greitai pasimatymu laisvėje.

Bandykit apsirūpinti bulvėmis ir kitais panašiais dalykais. Taip norėčiau jums padėti. Man rūpi, ar padeda kiek mano draugai. Jadvute, laikykis. Dievas turėtų mūsų nepamiršti.

Bučiuoju karštai karštai.

Tavo Adolfas

P.S. Prontusil, Ciberal tūbelę ir cigarečių arba tabokos būtų gerai. (*Tai vaistų pavadinimai ir cigaretės draugams, nes A. Damušis nerūkė. – A.Ž.*)

Trečiasis laiškas

Mano mylima Jadvute,
Brangiausia mano Drauge,

Tu esi mano Didžioji Meilė. Mintis apie Tave ir vaikučius mano, atrodo, pilkame kalinio gyvenime yra šviesiausios prošvaitės, kupinos tobulo pilno džiaugsmo. Tada pajuntu, kad mano gyvenimas yra toks turtingas, ir esu labai laimingas, nes šalia manęs yra valinga, mylima, gyvenimo audros išbandyta Draugė. Mudu su Baliu dažnai Savąsias tiesiog dieviname, bet ne vien dėl tų medžiaginių tokios didelės mums vertės dalykų. Tavo valia ir dvasia mane imponuoja. Jei ir užtruks tiekimas, aš daug išlaikysiu dėl mano ryžtingos valios tęsti toliau mūsų jaukų, šventą ir gražų gyvenimą – jaukų dėl Tavo žavaus moteriškumo, šventą dėl sutarimo ir prieauglio.

Karštai Tave bučiuoju.

Tavo Adolfas

P. S. Adolfo Damušio laiškas rašyti ant maišų, kuriuose buvo laikomas cementas, skiautelių.

Parengė Aldona Žemaitytė-Petrauskienė